

PANDEMİ DÖNEMİNDE KRONİK HASTALIĞI OLAN COVID-19 GEÇİRMİŞ HASTALARIN YAŞADIĞI SEMPTOM, SORUN ve GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF THE SYMPTOMS, PROBLEMS, AND OPINIONS EXPERIENCED OF PATIENTS WITH CHRONIC DISEASE, WITH COVID-19 DURING THE PANDEMIC PERIOD

Meltem KALAYCI¹, Ertuğrul BAYAZIT², Tuğba MAMACAN³,
Nermin OLGUN⁴, Nuran TOSUN⁴

¹ Kahramanmaraş Necip Fazıl Şehir Hastanesi, Kahramanmaraş, Türkiye

² Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Hastanesi, Kahramanmaraş, Türkiye

³ Malatya Turgut Özal Tıp Merkezi, Malatya/Türkiye

⁴ Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Gaziantep/Türkiye

Teslim Tarihi:20.05.2023 **Kabul Tarihi:** 24.12.2023

Sorumlu Yazar: Meltem KALAYCI, Kahramanmaraş Necip Fazıl Şehir Hastanesi, Gaziantep Yolu 12. Km Karacasu Kırım Mah. Dulkadiroğlu / Kahramanmaraş, Türkiye. E-mail:meltemkalaycii@outlook.com

ÖZET

Amaç: Bu çalışmada, kronik hastalığı olan COVID-19 tanımlı hastaların yaşadıkları semptom ve sorunları belirlemek ve kronik hastalıklar ile COVID-19 arasındaki ilişkiye dair görüşlerini almak amaçlandı.

Gereç ve Yöntem: Tanımlayıcı tipteki bu araştırma Nisan-Eylül 2021 tarihleri arasında Kahramanmaraş ilindeki bir devlet hastanesinde 180 hasta ile gerçekleştirildi. Veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen veri toplama formu ile toplandı. Araştırmanın uygulanabilmesi için gerekli etik kurul ve kurum izni alındı. Katılımcılar araştırma hakkında bilgilendirildi ve izinleri alındı. Veriler tanımlayıcı istatistikler ile sunuldu.

Bulgular: Hastaların yaş ortalaması 62.95±6.68 yıl olup, %53.9'u 65 yaş ve üzerindedir. Hastaların %62.2'sinde kardiyovasküler hastalık, %38.3'ünde Diabetes Mellitus (DM) ve %23.3'ünde solunum sistemi hastalığı bulunmaktadır. Hastaların %31.1'i kronik hastalıklarının COVID-19'a yönelik semptom ve sorunlara etkisi olduğunu, %47.2'si ise COVID-19'un kronik hastalıklarla ilgili semptom ve sorunlara etkisi olduğunu düşündüklerini belirtti. Hastalar, COVID-19 tanısı aldıktan sonra en sık gördükleri semptom ve sorunları sırasıyla halsizlik, öksürük, yorgunluk, yaygın kas ağrıları, solunum problemleri, ateş, iştahsızlık, üşüme, titreme terleme, çarpıntı-göğüste baskı hissi, tat ve koku kaybı olarak belirtti. COVID-19 tedavisi bittikten bir ay sonra en sık görülen semptom ve sorunları ise halsizlik, yorgunluk, solunum problemleri, tat-koku kaybı ve tüm vücutta yaygın ağrı olarak sıraladılar.

Sonuç: Sonuç olarak kronik hastalığı olan hastaların yarısından fazlası 65 yaş ve üzeridir. En fazla görülen ilk üç kronik hastalık kardiyovasküler hastalıklar, DM ve solunum sistemi hastalıklarıdır.

Anahtar sözcükler: Kronik hastalık, COVID-19, semptom, hemşirelik

ABSTRACT

Aim: The aim of this study was to determine the symptoms and problems experienced by patients with a chronic disease diagnosed with COVID-19 and to get their views on the relationship between chronic diseases and COVID-19.

Material and Method: This descriptive study was conducted between April and September 2021 in a state hospital in Kahramanmaraş with 180 patients. The data were collected with the data collection form developed by the researchers. Necessary ethics committee and institutional permissions were obtained for the study to be carried out. Participants were informed about the research and their consent was obtained. Data were presented with descriptive statistics.

Results: The mean age of the patients was 62.95±6.68 years, and 53.9% of them were 65 years or older. 62.2% of the patients had cardiovascular disease, 38.3% had Diabetes Mellitus (DM) and 23.3% had respiratory system disease. 31.1% of the patients stated that their chronic diseases had an effect on the symptoms and problems related to COVID-19, while 47.2% of the patients stated that they thought that COVID-19 had an effect on the symptoms and problems related to chronic diseases. The patients stated the most common symptoms and problems after being diagnosed with COVID-19, respectively, as weakness, cough, fatigue, widespread muscle aches, respiratory problems, fever, loss of appetite, chills, shivering sweating, palpitation-chest pressure, loss of taste and smell. One month after the end of the COVID-19 treatment, the most common symptoms and problems were listed as weakness, fatigue, respiratory problems, loss of taste and smell, and widespread pain in the whole body.

Conclusion: As a result, more than half of the patients with chronic diseases are 65 years and older. The first three most common chronic diseases are cardiovascular diseases, DM and respiratory system diseases.

Key words: Chronic disease, COVID-19, symptom, nursing

GİRİŞ

Koronavirüs Hastalığı (COVID-19), ilk olarak Aralık 2019'da Çin'de tanımlanan bulaşıcı bir virüs enfeksiyonudur (DSÖ, 2020). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), hastalığın tüm dünyada yayılmasıyla birlikte 2020 yılı Mart ayında bu salgını pandemi ilan etmiştir (DSÖ, 2020). COVID-19'un başlangıcında genellikle ateş, öksürük, kas ağrıları ve yorgunluk gibi belirtiler görülmektedir (Yang ve diğerleri, 2020). Diğer semptomlar, balgam, baş ağrısı, hemoptizi, ishal ve solunum güçlüğüdür (Ren ve diğerleri, 2020). Çin'de yapılan bir meta-analiz çalışmasında 38 çalışma incelenmiş ve sonuçlarına göre, enfekte hastalarda en sık görülen semptomların ateş (%80,4), öksürük (%63,1), yorgunluk (%46), nefes darlığı (%35) ve kas ağrıları (%33) olduğu belirlenmiştir (Zhu ve diğerleri, 2020).

Kronik hastalıklar, ilerleyişi yavaş olan, üç ay veya daha uzun süren, birden fazla risk faktörü sonucu gelişen ve genellikle karmaşık seyreden hastalıklardır. Bu hastalıklar, kendi başına sessiz bir küresel salgın oluşturmuş ve COVID-19 salgınıyla birlikte etkilerini daha da artırmıştır (Sandalcı, Uyaroğlu ve Güven, 2020). Kronik hastalığı olan bireyler, COVID-19 salgınında özel bir risk altındadır (Niu ve diğerleri, 2020). Kronik hastalıklar, bireylerin immün sistemini zayıflatıp enfeksiyonlara karşı daha savunmasız hale getirmesinden dolayı kronik hastalığa sahip bireylerin COVID-19'a yakalanma ve ciddi komplikasyon geliştirme riski daha yüksektir (Grasselli ve diğerleri, 2020). COVID-19 hastalarıyla yapılan bir çalışmada hastaların %23,7'sinde en az bir kronik hastalığın bulunduğu belirlenmiştir (Guan ve diğerleri, 2020). Yapılan çalışmalarda, hastaların yaklaşık yarısında (%48-51) kardiyovasküler, serebrovasküler, solunum sistemi hastalıkları ve Diabetes Mellitus (DM) gibi kronik hastalıkların bulunduğu belirlenmiştir (Zhu ve diğerleri, 2020; Chen ve diğerleri, 2020).

Kronik hastalıklar COVID-19 bulaş riskini artırmakta ve hastalığın mortalite ve morbiditesini etkilemektedir. Kronik hastalıkların COVID-19'a olan etkisi, hem COVID-19'a yakalanma riskini artırması hem de hastalığın seyrini etkilemesi açısından önemlidir. Bu çalışmada, kronik hastalığı olan COVID-19 tanılı hastaların yaşadıkları semptom ve sorunları belirlemek ve kronik hastalıklar ile COVID-19 arasındaki ilişkiye dair görüşlerini almak amaçlandı.

GEREÇ ve YÖNTEMLER

Araştırmanın Türü: Tanımlayıcı tipte çalışmadır.

Araştırmanın Yeri ve Zamanı: Araştırma Nisan-Eylül 2021 tarihleri arasında, Kahramanmaraş Necip Fazıl Şehir Hastanesi'nde yürütüldü.

Evren ve Örneklem: Araştırmanın evrenini Nisan-Eylül 2021 tarihlerinde COVID-19 tanısı ile yatan hastalar oluşturdu. Çalışmada örneklem hesabına gidilmeyip araştırmaya dahil olma kriterlerine uyan 180 hasta araştırmanın örneklemini oluşturdu. Çalışmaya, COVID-19 tanısı almış, 18 yaş ve üzeri, en az bir kronik hastalığı bulunan, telefon görüşmesi yapmasına engel oluşturacak işitme engeli olmayan, iletişim sorunu ve mental problemi olmayan, çalışmaya katılmaya gönüllü olan hastalar dahil edildi.

Veri Toplama Araçları: Araştırma verileri araştırmacılar tarafından geliştirilen ve üç bölümden oluşan veri toplama formu ile toplandı. Formun birinci bölümünde hastaların yaş ve cinsiyet gibi tanıtıcı özelliklerini, kronik hastalıklarını ve ilaç kullanma durumlarını, hastanede yatış süresini belirlemeye yönelik dokuz soru yer aldı. İkinci bölüm, kronik hastalıkların COVID-19'a ve COVID-19'un kronik hastalıklara olan etkisine yönelik düşüncelerini belirlemeye yönelik altı sorudan oluştu. Üçüncü bölümünde ise COVID-19 tanısı aldıkları zaman ve bir ay sonrasında yaşadıkları semptom ve sorunları belirlemeye yönelik sorular ve ifadeler yer aldı.

Araştırmanın Uygulanması: Katılımcılara araştırmanın amacı anlatıldı ve gönüllü olduklarını belirttikleri Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu imzalatıldı. Araştırmaya dahil edilme kriterlerine uyan ve hastanede yatarak tedavi gören COVID-19 hastalarıyla araştırmacılar tarafından yüz yüze görüşme yoluyla veriler toplandı. Hastaneden taburcu olan hastalara bir ay sonra veri toplama formunun üçüncü bölümü telefon görüşmesi yoluyla tekrar uygulandı. Görüşmeler 5-10 dakika sürdü.

Veri Analizi: Araştırmadan elde edilen verilerin değerlendirmesinde ve istatistiksel analizlerde SPSS paket programı (IBM SPSS Statistics 23) kullanıldı. Veriler tanımlayıcı istatistikler ile sayı ve yüzde şeklinde gösterildi.

Araştırmanın Etik Boyutu: Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu'nun 19.04.2021 tarih ve 2021/050 sayılı izni ile gerçekleştirildi. Çalışma için kurum izni alındı. Katılımcılara araştırmanın amacı anlatıldı ve gönüllü olduklarını belirttikleri Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu imzalatıldı. Araştırma sırasında "Helsinki Deklerasyonu İlkeleri"ne uyulmuş ve her bireyin kendine özgü bütünlüğü içinde eşsiz olduğu düşüncesi ile "insan onuruna saygı" ilkesi göz önünde bulundurularak etik sorumluluklar yerine getirilmiştir.

BULGULAR

Hastaların yaş ortalaması 62.95±6.68 yıl olup %53.9'u 65 yaş ve üzerindedir. Katılımcıların %57.2'si erkek, %92.2'si evli ve %38,9'i ilkökul mezundur. Hastaların %97.2'sinin sağlık güvencesi bulunmakta ve %37,2'si çalışmamaktadır. Hastaların %86.1'i kronik hastalıkları için ilaç kullanmaktadır. Katılımcıların tümü COVID-19 tedavisini hastanede almış olup hastanede yatış süreleri ortalama 12.2±4.39 gündür (min=5, max=26 gün). Hastaların tümü hastanede yattıkları süre boyunca COVID-19 için ilaç kullanmışlardır (Tablo 1).

Tablo 1. Hastaların tanımlayıcı özellikleri (n=180)

Tanımlayıcı Özellikler	Sayı	%
Yaş		
64 yaş ve altı	84	46.7
65 yaş ve üzeri	96	53.3
Cinsiyet		
Kadın	77	42.8
Erkek	103	57.2
Medeni Durum		
Evli	166	92.2
Bekar	14	7.8
Eğitim Durumu		
Okuma-yazma bilmeyen	11	6.1
İlkokul	71	39.4
Ortaokul	66	36.7
Lise	27	15.0
Üniversite	5	2.8
Sağlık güvencesi		
Var	175	97.2
Yok	5	2.8
Çalışma durumu		
Çalışıyor	51	28.3
Çalışmıyor	66	36.7
Emekli	63	35.0
Sigara kullanımı		
Evet	42	23.3
Hayır	138	76.7
Kronik hastalık için ilaç kullanımı		
Evet	155	86.1
Hayır	25	13.9

Araştırmaya dahil edilen hastaların çoğunluğunda (%62.2) kardiyovasküler hastalıklar, %38.3'ünde DM ve %23.3'ünde solunum sistemi hastalıkları vardır (Tablo 2).

Tablo 2. Hastaların kronik hastalıkları (n=180)

Mevcut Kronik Hastalıklar	Sayı*	%
Kardiyovasküler Hastalıklar (HT, KAH, KKY)	112	62.2
Diyabetes Mellitus	69	38.3
Solunum Sistemi Hastalıkları (Astm, KOAH)	42	23.3
Böbrek Yetmezliği	18	10.0
Kanser	13	7.2
Gastrointestinal Sistem Hastalıkları	12	6.7
Nörolojik Hastalıklar	8	3.9
Diğer Hastalıklar (Endokrin, Romatolojik, Hematolojik)	8	3.9

* Birden fazla yanıt verilmiştir.

Hastaların %28.3'ü kronik hastalıklarının COVID-19 geçirmelerinde etkisi olduğunu, %46.1'i

COVID-19'un kronik hastalıklarına etkisi olduğunu düşünmektedir. Hastaların %31.1'i kronik hastalıkların COVID-19'a yönelik semptom ve sorunlara etkisinin olduğunu, %47.2'si COVID-19'un kronik hastalıklarla ilgili semptom ve sorunlara etkisi olduğunu düşünmektedir. Hastaların %23.9'u COVID-19 için kullanılan ilaçların kronik hastalıklarına etkisi olduğunu, %16.1'i COVID-19'un yeni bir hastalığa sebep olduğunu düşünmektedir (Tablo 3).

Tablo 3. Hastaların kronik hastalıklar ile COVID-19 ilişkisi hakkındaki görüşleri (n=180)

	Evet		Hayır	
	Sayı	%	Sayı	%
Kronik hastalıklarının COVID-19 geçirmesinde etkisi olduğunu düşünme	51	28.3	129	71.7
Kronik hastalıkların COVID-19'a yönelik semptom ve sorunlara etkisi olduğunu düşünme	56	31.1	124	68.9
COVID-19'un kronik hastalıklara etkisi olduğunu düşünme	83	46.1	97	53.9
COVID-19'un kronik hastalıklarla ilgili semptom ve sorunlara etkisi olduğunu düşünme	85	47.2	95	52.8
COVID-19 için kullanılan ilaçların kronik hastalıklarına etkisi olduğunu düşünme	43	23.9	137	76.1
COVID-19'un yeni bir hastalığa sebep olduğunu düşünme	29	16.1	151	83.9

COVID-19 tanısı aldıklarında hastalar en sık yaşadıkları semptom ve sorunların, sırasıyla halsizlik, öksürük, yorgunluk, tüm vücutta yaygın ağrı, solunum problemleri, ateş, iştahsızlık, üşüme-titretilme-terleme, çarpıntı-göğüste baskı hissi, tat ve koku kaybı olduğunu belirtti. COVID-19 tedavisi bittikten bir ay sonra en sık görülen semptom ve sorunları ise; halsizlik, yorgunluk, solunum problemleri, tat-koku kaybı, tüm vücutta yaygın ağrı, iştahsızlık, öksürük ve unutkanlık olarak sıraladılar (Tablo 4).

TARTIŞMA

Kronik hastalığı olan COVID-19 tanılı hastaların yaşadıkları semptom ve sorunları belirlemek ve kronik hastalıklar ile COVID-19 arasındaki ilişkiye dair görüşlerini almak amacıyla yapılan bu araştırmada, hastalarda yorgunluk, halsizlik ve solunum problemleri en fazla görülen semptom ve sorun olup hastaların yaklaşık yarısının COVID-19'un kronik hastalıklara etkisi olduğunu (%46.1) ve kronik hastalıklar ile ilgili semptom ve sorunları etkilediğini (%47.2) düşündükleri saptandı.

Bu çalışmada hastalarda en sık görülen ilk üç kronik hastalığın sırayla kardiyovasküler hastalıklar (HT, KAH, KKY), DM ve solunum sistemi hastalıkları (Astm, KOAH) olduğu belirlendi. Amerika Birleşik

Devletleri (ABD)'nde yapılan bir çalışmada, COVID-19 nedeniyle hastaneye yatırılan hastaların %89.3'ünde en az bir kronik hastalığı olduğu saptanmıştır (Garg ve diğerleri, 2020). Huang ve diğerlerinin(2020) yaptığı COVID-19 tanısı alan hastaların değerlendirildiği bir çalışmada ise hastaların kardiyovasküler hastalıklar, hipertansiyon gibi altta yatan bir kronik hastalığa sahip oldukları tespit edilmiştir (Huang ve diğerleri, 2020). COVID-19 tanısı almış yaşlı hastaların incelendiği bir araştırmada da hastaların DM ve kardiyovasküler hastalıklar başta olmak üzere çeşitli kronik hastalıklara sahip oldukları belirlenmiştir (Liu ve diğerleri, 2020). Literatürü destekleyen araştırma bulgusu COVID-19'un bir veya birden fazla kronik hastalığa sahip olma bireyleri daha çok etkilediğine dikkati çekmektedir.

Tablo 4. Hastaların COVID-19 tanısı aldıklarında ve bir ay sonra en sık görülen semptom ve sorunları (n=180)

COVID-19 tanısı aldıklarındaki semptom ve sorunlar	Sayı	%	Bir ay sonraki semptom ve sorunlar		
			Sayı	%	%
Halsizlik	176	97.8	Halsizlik	97	69.8
Öksürük	165	91.7	Yorgunluk	73	52.2
Yorgunluk	156	86.7	Solunum problemleri	60	43.2
Tüm vücutta yaygın ağrı	147	81.7	Tat-koku kaybı	55	36.6
Solunum Problemleri	136	75.7	Tüm vücutta yaygın ağrı	42	30.2
İştahsızlık	122	67.8	İştahsızlık	33	23.7
Ateş	117	65.0	Öksürük	29	20.9
Üşüme-titre-terleme	103	57.2	Unutkanlık	28	20.1
Çarpıntı/göğüste baskı hissi	102	56.7	Çarpıntı/Göğüste baskı hissi	18	12.9
Tat-koku kaybı	101	56.1	Göğüs/Sırt ağrısı	17	12.2

Bu çalışmada hastaların %28.3'ü kronik hastalıklarının COVID-19 geçirmelerinde etkisi olduğunu, %46.1'i COVID-19'un kronik hastalıklarına etkisi olduğunu düşünmektedir. Hastaların %31.1'i kronik hastalıkların COVID-19'a yönelik semptom ve sorunlara etkisinin olduğunu, %47.2'si COVID-19'un kronik hastalıklarla ilgili semptom ve sorunlara etkisi olduğunu düşünmektedir. Mahmood ve diğerlerinin (2021) kronik hastalığı olan bireylerle yaptığı çalışmada ise COVID-19'un katılımcıların yarısının kronik hastalıklarının seyrini etkilediği ve sağlık

durumlarına olumsuz yönde etki gösterdiği saptanmıştır (Mahmood ve diğerleri, 2021). Yıldırım ve Gebeşoğlu'nun (2022) yaptığı çalışmada hastaların %88.2 sinin pandeminin fiziksel sağlık ve kronik hastalık yönetimini etkilediği belirtilmiştir (Yıldırım ve Gebeşoğlu, 2022). Bizim çalışmamızda da kronik hastalıkların COVID-19'u, COVID-19'un da kronik hastalıkları ve seyrini etkilediğini düşünenler olmasına rağmen bu oranın yapılan diğer çalışmalara göre daha az olduğu görülmektedir. Bu çalışmamızda hastaların %23.9'u COVID-19 için kullanılan ilaçların kronik hastalıklarına etkisi olduğunu düşünmektedir. Hastaların büyük çoğunluğunun COVID-19 için kullanılan ilaçların kronik hastalıklarını etkilemediğini düşündüklerini söyleyebiliriz.

Bu çalışmada hastaların COVID-19 tanısı aldıkları zaman en sık görülen semptom ve sorunları incelendiğinde sırasıyla halsizlik, öksürük, yorgunluk, tüm vücutta yaygın ağrı, solunum problemleri, ateş, iştahsızlık, üşüme-titre-terleme, çarpıntı-göğüste baskı hissi, tat ve koku kaybı olduğu saptandı. Yapılan çalışmalar, kronik hastalığı olmayan bireylerde ateş, öksürük ve nefes darlığı semptomlarının daha sık olduğunu gösterirken, kronik hastalığı olan bireylerde ise yorgunluk, dispne, solunum problemleri gibi semptomların daha sık görüldüğünü göstermiştir. (Elshafeey ve diğerleri, 2020; Durazzi ve diğerleri, 2022; Sandra ve diğerleri, 2021; Garg ve diğerleri, 2020; Huang ve diğerleri, 2020; Liu ve diğerleri, 2020, Guan ve diğerleri, 2020; Gentile ve diğerleri, 2020; Li ve diğerleri, 2020; Koyuncu ve diğerleri, 2023).

Bu çalışmada COVID-19 tedavisi bittikten bir ay sonra en sık görülen semptom ve sorunlar sırasıyla; halsizlik, yorgunluk, solunum problemleri, tat-koku kaybı, tüm vücutta yaygın ağrı, olduğu belirlendi. İtalya'da 143 hastanın %83'ünde hastaneden taburcu olduktan iki ay sonra yorgunluk, solunum problemleri, eklem ağrıları ve göğüs ağrısı gibi semptomlardan en az birinin görüldüğü bildirilmiştir (Carfi, Bernabei ve Landi, 2020). Yapılan başka bir çalışmada da COVID-19 sonrası en sık bildirilen semptomların yorgunluk, nefes darlığı, öksürük ve eklem-kas ağrıları olduğu belirtilmiştir (Banda ve diğerleri, 2021). Durazzi ve diğerlerinin (2022) yaptığı çalışmada da COVID-19 tanısından üç ay sonra en sık görülen ilk üç semptomun baş ağrısı, ateş ve öksürük olduğu bildirilmiştir (Durazzi ve diğerleri, 2022).

Araştırmamızın ve literatürün ortaya koyduğu bu sonuçlar, COVID-19 tanılı hastaların çoğunluğunun enfeksiyonu geçirdikten aylar sonra bile ciddi sorunlar yaşadığını göstermektedir. Bu nedenle bu tür enfeksiyonlar geçiren bireylerin izlemleri uzun süreli olarak planlanmalı ve hangi durumlarda acilen

hastaneye başvurularını gerektiği konusunda bilgilendirilmelidirler.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak kronik hastalığı olan hastaların yarısından fazlası 65 yaş ve üzeridir. En fazla görülen ilk üç kronik hastalık, kardiyovasküler sistem hastalıkları, DM ve solunum sistemi hastalıklarıdır. Hastaların %28.3'ü kronik hastalıklarının COVID-19 geçirmelerinde etkisi olduğunu, %46.1'i COVID-19'un kronik hastalıklarına etkisi olduğunu, %31.1'i kronik hastalıkların COVID-19'a yönelik semptom ve sorunlara etkisinin olduğunu, %47.2'si COVID-19'un kronik hastalıklarla ilgili semptom ve sorunları etkilediğini düşündüklerini belirtti. COVID-19 tanısı aldıklarında ve bir ay sonra en sık görülen semptomların halsizlik ve yorgunluk olduğu saptanmıştır.

COVID-19 hastalığı doğrudan veya dolaylı olarak kronik hastalıkları da etkilemektedirler. Kronik hastalıkların varlığı COVID-19'a yakalanma riskini arttırdığı gibi, enfekte hastalarda da kronik hastalığın seyrini önemli derecede etkilemektedir. Bu nedenle kronik hastalığı olan hastaların pandemi gibi dönemlerde ve sonraki süreçte daha yakından izlenmesi önemlidir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma sonuçları yapıldığı zaman dilimi, hasta örnekleme ve tek merkezde yapılmış olması ile sınırlıdır.

Teşekkür

Araştırmaya gönüllü olarak katılan tüm katılımcılara teşekkür ederiz. Aynı zamanda pandemi gibi dönemde zor şartlar altında en iyi şekilde hizmet veren ve vermeye devam eden tüm hemşire meslektaşlarımıza teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

- Banda, J.M., Adderley, N., Ahmed, R., Alghoul, H., Alse, O., Alser, M., ... Alhambra, D.P. (2021). Long-term patientreported symptoms of COVID-19: an analysis of social media data. *MedRxiv*, 2021 Jul 15. doi:10.1101/2021.07.13.21260449.
- Çalık, Ş., Yalın, S., Demir, İ., (2021). COVID-19 tanısı almış ileri yaştaki hastaların klinik özellikleri ve izlem sonuçları, *Medical Journal of İzmir Hospital*, 25(2), 115-121.
- Carfi, A., Bernabei, R., Landi, F. (2020). For the Gemelli against COVID-19 post-acute care study group. persistent symptoms in patients after acute COVID-19. *JAMA*, 324(6), 603-605. doi: 10.1001/jama.2020.12603.
- Chen, N., Zhou, M., Dong, X., Qu, J., Gong, F., Han, Y., ... Zhnag, J. (2020). Epidemiological and clinical characteristics of 99 cases of 2019 novel coronavirus pneumonia in Wuhan, China: a descriptive

- study. *Lancet*, 395(10223), 507-13. doi: 10.1016/S0140-6736(20)30211-7.
- Durazzi, F., Pichard, F. Remondini, D., Salathe, M. (2022). Dynamics of social media behavior before and after SARS-CoV-2 infection. *Front Public Health*, 10, 1069931. doi:10.3389/fpubh.2022.1069931.
- Garg, S., Kim, L., Whitaker, M., O'Halloran, A., Cummings, C., Holstein, R., ... Fry, A. (2020). Hospitalization rates and characteristics of patients hospitalized with laboratory-confirmed coronavirus disease 2019 - COVID-NET, 14 States, March 1-30, 2020. *Morbidity and Mortality Weekly Report*, 69(15):458-464. doi: 10.15585/mmwr.mm6915e3.
- Gentile, S., Strollo, F., Ceriello, A. (2020). COVID-19 infection in Italian people with diabetes: Lessons Learned for our future (an experience to be used). *Diabetes Research and Clinical Practice*. 162, 108137. doi: 10.1002/ijgo.13182.
- Grasselli, G., Zangrillo, A., Zanella, A., Antonelli, M., Cabrini, L., Castelli, A., ... Pesenti, A. (2020). Baseline characteristics and outcomes of 1591 patients infected with SARS-CoV-2 admitted to ICUs of the Lombardy Region, Italy. *JAMA*, 323(16), 1574-81. doi:10.1001/jama.2020.5394.
- Guan, W.J., Ni, Z.Y., Hu, Y., Liang, W.H., Ou, C.Q., ... He, J.X. (2020). Clinical characteristics of coronavirus disease 2019 in China. *The New England Journal of Medicine*, 382(18), 1708-20. Doi:10.1056/NEJMoa2002032
- Huang, C., Wang, Y., Li, X., Ren, L., Zhao, J., Hu, Y., ... Cao, B. (2020). Clinical features of patients infected with 2019 novel coronavirus in Wuhan, China. *Lancet*, 395(10223):497-506. doi:10.1016/S0140-6736(20)30183-5.
- Koyuncu, A., Sarı, D., Sarı, C., Akel, Ü. (2023). COVID-19 pandemi öncesi ve Covid-19 pandemi döneminde 3. Basamak sağlık kuruluşuna başvuran kişilerde kronik obstrüktif akciğer hastalığı ve astım vakalarının sıklıklarının karşılaştırılması. *Sağlık Bilimlerinde Değer*, 13(1), 61-66. doi: 10.33631/sabd.110359.
- Li, B., Yang, J., Zhao, F., Zhi, L., Wang, X., Liu, L., Bi, Z., Zhao, Y. (2020). Prevalence and impact of cardiovascular metabolic diseases on COVID-19 in China. *Clin Res Cardiol*. 109(5), 531-38. doi: 10.1007/s00392-020-01626-9.
- Liu, K., Fang, Y.Y., Deng, Y., Liu, W., Wang, M.F., Ma, J.P., Liu, H.G. (2020). Clinical characteristics of novel coronaviruscases in tertiary hospitals in Hubei province. *Chinese Medical Journal*, 133(9), 1025-31. doi: 10.1097/CM9.0000000000000744.
- Mahmood, M.M., Rehman, J., Arif, B., Rehman, Z., Aasim, M., Saeed, M.T. (2021). Knowledge, attitudes and practices of patients with chronic illnesses during the covid 19 pandemic: a crosssectional survey from Pakistan. *Chronic Illness*, 0(0), 1-12. doi:10.1177/17423953211023961.
- Niu, S., Tian, S., Lou, J., Kang, X., Zhang, L., Lian, H., Zhang, J. (2020). Clinical characteristics of older patients infected with COVID-19: a descriptive study. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 89:104058. doi: 10.1016/j.archger.2020.104058.
- Ren, L.L., Wang, Y.M., Wu, Z.Q., Xiang, Z.C., Guo, L., Xu, T., ... Wang, J.W. (2020). Identification of a novel coronavirus causing severe pneumonia in human: a descriptive study. *Chinese Medical Journal*, 133(9), 1015-1024. doi: 10.1097/CM9.0000000000000722.

- Sandalcı, B., Uyaroğlu, A., Güven, S.G. (2020). COVID-19'da kronik hastalıkların rolü, önemi ve öneriler, *Flora*, 25(2), 132-138.
- Sandra, L.L., Ostrosky, T.W., Perelman, C., Sepulveda, R., Rebolledo, P.A., Cuapio, A., Villapol, S. (2021). More than 50 Long-term effects of COVID-19: a systematic review and meta-analysis. *MedRxiv*, 11(1), 16144. doi: 10.1101/2021.01.27.21250617.
- Wang, D., Hu, B., Hu, C., Zhu, F., Liu, X., Zhang, J., ... Peng, Z. (2020). Clinical characteristics of 138 hospitalized patients with 2019 novel coronavirus-infected pneumonia in Wuhan, China. *JAMA*, 323(11), 1061-69. doi:10.1001/jama.2020.1585
- Wang, L., He, W., Yu, X., Hu, D., Bao, M., Liu, H., ... Jiang, H. (2020). Coronavirus disease 2019 in elderly patients: characteristics and prognostic factors based on 4-week follow-up. *Journal of Infection*, 80(6), 639-645. doi: 10.1016/j.jinf.2020.03.019.
- World Health Organization. Pneumonia of unknown cause-China. 2020 (<https://www.who.int/csr/don/05-january-2020-pneumonia-of-unknown-cause-china/en>)
- Yang, X., Yu, Y., Xu, J., Shu, H., Xia, J., Liu, H., ... Sang, Y. (2020). Clinical course and outcomes of critically ill patients with SARS-CoV-2 pneumonia in Wuhan, China: a single-centered, retrospective, observational study. *The Lancet Respiratory Medicine*, 8(5), 475-81. doi: 10.1016/S2213-2600(20)30079-5.
- Yıldırım, T. A., & Gebeşoğlu, N. (2022). Kronik Hastalığı Olan Bireylerde Covid 19 Korkusu ve Sağlık Hizmetlerini Kullanma Durumlarının Değerlendirilmesi. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, (16), 98-113.
- Zhou, F., Yu, T., Du, R., Liu, Z., Fan, G., Liu, Y., ... Zhong, N.S. (2020). Clinical course and risk factors for mortality of adult inpatients with COVID-19 in Wuhan, China: a retrospective cohort study. *Lancet*, 395(10229), 1054-62. doi: 10.1016/S0140-6736(20)30566-3.
- Zhu, J., Ji, P., Pang, J., Zhong, Z., Li, H., He, C., ... Zhao, C. (2020). Clinical characteristics of 3062 COVID-19 patients: A meta-analysis. *Journal of Medical Virology*, 92(10), 1902-1914 doi: 10.1002/jmv.25884.